

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора психологічних наук, доцента, професора кафедри практичної психології Львівського державного університету внутрішніх справ

Карпенка Євгена Володимировича

на дисертацію Дзюнь Христини Богданівни

«Психологічні умови розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах», подану на здобуття ступеня доктора

філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки

за спеціальністю 053 Психологія

1. Актуальність теми дисертаційної роботи та її зв'язок з науковими програмами і планами.

Тема дисертаційного дослідження Дзюнь Христини Богданівни є особливо актуальною для сучасної психологічної науки, оскільки стосується здатності особистості зберігати психологічну стійкість, адаптивність і внутрішню цілісність у складних життєвих обставинах та стресових ситуаціях. В умовах повномасштабної війни в Україні студентська молодь стикається з низкою суспільних викликів – соціальна нестабільність, економічна криза, загроза безпеці, порушення звичних життєвих планів і невизначеність стосовно свого майбутнього, тривале перебування у стані емоційного напруження – істотно впливають на психоемоційний стан молодих людей. Для студентів ці впливи ускладнюються ще й віковими особливостями: особистісним зростанням, професійним становленням, формуванням життєвих цілей і ціннісних орієнтацій, налагодженням соціальних стосунків.

У цьому контексті резильєнтність постає не лише як здатність особистості витримувати вплив стресових чинників, а як важлива умова її гармонійного функціонування, психологічного благополуччя та збереження психічного здоров'я. Саме тому наукове обґрунтування психологічних умов розвитку резильєнтності студентської молоді є своєчасним і практично значущим. Слід підкреслити, що дисертантка досліджує резильєнтність студентів крізь призму внутрішніх і зовнішніх ресурсів особистості. Такий підхід дає змогу розглядати резильєнтність як інтегральну властивість, що формується у взаємодії

мотиваційно-ціннісної, когнітивної, емоційно-регуляційної та поведінкової сфер. Актуальність дослідження посилюється також його спрямованістю на освітнє середовище, яке в сучасних умовах має виконувати не лише навчальну, а й підтримувальну, ресурсну та психопрофілактичну функції. З огляду на зазначене, дисертаційне дослідження Дзюнь Христини Богданівни відповідає актуальним потребам психологічної науки і педагогічної практики, має чітко виражену соціальну значущість та спрямоване на розв'язання важливого науково-практичного завдання.

Дисертація виконана відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт кафедри психології розвитку та консультування Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за напрямом «Психолого-педагогічні засади становлення освітнього діалогу як інноваційної психодидактичної технології». Тему дисертаційної роботи затверджено на засіданні вченої ради Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 3 від 25.10.2022 р.) та узгоджено у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології (протокол № 2 від 22.06.2023 р.).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки та результати дисертаційної роботи Дзюнь Х.Б. характеризуються належним рівнем теоретико-методологічної обґрунтованості, що забезпечується логікою побудови дослідження, відповідністю методів дослідження поставленим завданням, ґрунтовним теоретичним аналізом і застосуванням емпіричних процедур, репрезентативністю вибірки досліджуваних.

Науковий апарат дисертаційної роботи чітко сформульовано. Об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження узгоджуються між собою й відображають основний напрям наукового пошуку. Об'єктом визначено резильєнтність як інтегральну властивість особистості, а предметом – психологічні умови її розвитку у студентської молоді в складних життєвих обставинах. Така дослідницька позиція є коректною, оскільки дозволяє вивчати резильєнтність не

лише як результат подолання стресу, а як процес, що має певні умови, психологічні механізми й динаміку розвитку.

Обґрунтованість теоретичних положень забезпечується глибоким аналізом наукових джерел вітчизняних і зарубіжних дослідників (список літературних джерел налічує 328 найменувань, з яких 86 – іноземною мовою). Дисертантка не обмежується лише вивченням сучасних концепцій резильєнтності та констатацією наявних теоретичних підходів, а вибудовує на їх основі власну концепцію та логіку наукового дослідження.

Методологічною основою дисертаційної роботи є поєднання системного, аксіологічного, суб'єктно-діяльнісного та особистісно-орієнтованого підходів. З позицій окреслених теоретико-методологічних підходів Дзюнь Х.Б. розроблено авторську психологічну модель розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах, яка охоплює структурні компоненти, функції, психологічні механізми та психологічні умови розвитку резильєнтності студентів.

Надійність і достовірність результатів дослідження забезпечено використанням комплексу методів дослідження: теоретичних, емпіричних та математично-статистичних, адекватних предмету та завданням дослідження. У процесі емпіричного дослідження дисертанткою використано надійні і валідні психодіагностичні методики, що дало змогу визначити критерії, показники та рівні розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах, водночас з'ясувати різні аспекти резильєнтності та пов'язані з нею психологічні характеристики, що відповідає багатокomпонентній структурі досліджуваного феномена.

Застосування методів математично-статистичної обробки даних: описової статистики, кореляційного і множинного лінійного регресійного аналізу, критеріїв Манна-Уїтні та Вілкоксона, нормалізації показників за методом мін–макс для обрахунку інтегральних індексів компонентів резильєнтності, кuartильного підходу для визначення рівнів розвитку компонентів резильєнтності, дає змогу вважати отримані емпіричні результати достовірними, а сформульовані висновки достатньо аргументованими.

3. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у тому, що Дзюнь Христиною Богданівною вперше розроблено та обґрунтовано психологічну модель розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах, виокремлено її структурні компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, емоційно-регуляційний та поведінковий), функції та психологічні механізми розвитку.

До найбільш вагомих здобутків дисертантки належить визначення психологічних умов розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах, критеріїв, показників та рівнів розвитку резильєнтності в студентської молоді у складних життєвих обставинах.

Науковий інтерес становить розроблена та апробована програма розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах, спрямована на реалізацію та експериментальну перевірку ефективності виокремлених психологічних умов її розвитку. Авторка доводить важливість та необхідність актуалізації внутрішніх ресурсів особистості (ціннісних орієнтацій, смислів, самомотивації), розвитку когнітивної гнучкості й рефлексії, емоційного інтелекту, навичок емоційної саморегуляції, конструктивних копінг-стратегій подолання стресу, а також психолого-педагогічної та соціальної підтримки студентів в умовах освітнього середовища для розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах.

Науково значущим вважаємо уточнення та поглиблення дисертанткою змісту понять «резильєнтність», «складні життєві обставини», теоретико-методологічних підходів до концептуалізації феномена резильєнтності особистості та її розвитку у студентської молоді в складних життєвих обставинах. Важливим науковим результатом є авторське визначення резильєнтності як інтегральної властивості особистості, яка забезпечує здатність чинити опір стресу, долати його та відновлюватися після стресових ситуацій, що сприяє ефективному подоланню складних життєвих обставин та збереженню психічного здоров'я. Таке розуміння цього феномена дозволяє розглядати резильєнтність як психологічний ресурс, що забезпечує здатність особистості

протистояти стресу, долати складні життєві обставини, адаптуватися до нових умов та сприяє посттравматичному зростанню.

4. Практична значущість результатів дослідження.

Практична значущість дисертації полягає у можливості використання її результатів для організації психологічного супроводу студентської молоді в закладах вищої освіти, профілактики дезадаптації, розвитку навичок подолання стресу та підтримки психічного здоров'я здобувачів вищої освіти.

Особливу прикладну цінність має розроблена програма розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах. Вона спрямована на послідовне формування тих психологічних ресурсів, які забезпечують здатність особистості усвідомлювати власні переживання, знаходити внутрішні опори, регулювати емоційні стани, використовувати конструктивні копінг-стратегії подолання стресу та соціальну підтримку.

Теоретичні положення, результати та висновки дисертаційної роботи, а також розроблені психологічні рекомендації можуть бути використані науково-педагогічними працівниками під час викладання психологічних навчальних курсів, практичними психологами закладів вищої освіти у процесі проведення індивідуальної та групової тренінгової роботи зі студентами, фахівцями центрів психологічної стійкості, громадських та благодійних організацій у процесі проведення просвітницької, профілактичної та консультативної роботи зі студентами, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес 3-х закладів вищої освіти, благодійної та громадської організацій психосоціальної підтримки молоді, що підтверджено відповідними довідками, які наведені у додатках.

5. Оцінка змісту, структури й оформлення дисертації.

Дисертаційна робота характеризується цілісністю, послідовністю викладу матеріалу та логікою побудови наукового дослідження. Її чітка структура забезпечує поступовий перехід від теоретичного аналізу проблеми до емпіричного вивчення та експериментальної перевірки визначених психологічних умов розвитку резильєнтності студентської молоді. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження резильєнтності студентської молоді у складних життєвих обставинах» охарактеризовано етапи та напрями дослідження резильєнтності у вітчизняній та зарубіжній психології. Розкрито теоретико-методологічні підходи до розуміння сутності цього феномена. Встановлено, що резильєнтність здебільшого розглядається дослідниками як особистісна властивість, динамічний процес та адаптаційно-захисний механізм. Запропоновано авторське визначення понять «резильєнтність», «складні життєві обставини» та обґрунтовано їх роль у розвитку резильєнтності особистості. Охарактеризовано соціально-психологічні чинники розвитку резильєнтності у студентському віці.

Особливої уваги заслуговує розроблена авторська психологічна модель розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах, що відображає структурні компоненти, психологічні механізми, функції, чинники та психологічні умови розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах, та визначає концептуальні основи дисертаційного дослідження.

У другому розділі «Емпіричне дослідження психологічних умов розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах» описано дизайн, зміст та організацію емпіричного дослідження. З метою емпіричного визначення критеріїв, показників та рівнів розвитку резильєнтності в студентської молоді, а також експериментального дослідження виокремлених психологічних умов розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах, дисертанткою був проведений констатувальний експеримент та застосований комплекс методів дослідження. Вибірка досліджуваних є репрезентативною для виконання поставлених завдань, а застосований психодіагностичний інструментарій валідним і надійним. Отримані результати перевірено за допомогою методів математичної статистики.

Результати констатувального експерименту засвідчили, що більшість студентів (48,61% осіб) мають середній рівень розвитку резильєнтності, 26,04% студентів мають низький рівень розвитку резильєнтності, найменше студентів (25,35% осіб) мають високий рівень резильєнтності. Результати емпіричного

дослідження засвідчили необхідність розвитку резильєнтності студентської молоді шляхом цілеспрямованого психологічного впливу з урахуванням визначених психологічних умов.

У третьому розділі «Методи і засоби забезпечення психологічних умов розвитку резильєнтності студентської молоді у складних життєвих обставинах» обґрунтовано програму розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах, яка містить мотиваційно-цільовий, теоретико-методологічний, змістовий, формувально-процесуальний та результативно-оцінювальний блоки. Реалізація програми відбувалася системно та передбачала залучення ключових суб'єктів освітнього середовища, зокрема: студентів, викладачів, практичних психологів ЗВО. Такий підхід сприяв комплексному психологічному супроводу розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах. Основним методом роботи зі студентами був соціально-психологічний тренінг.

Результати формувального експерименту засвідчили ефективність розробленої програми та виокремлених психологічних умов. Порівняльний аналіз показників та рівня розвитку резильєнтності студентів засвідчили позитивні зміни в експериментальній групі, що підтверджено методами математично статистичної обробки даних.

Висновки до розділів та загальні висновки відображають основні результати дослідження, розв'язання поставлених завдань та досягнення визначеної мети. У додатках подано практичні матеріали та методичні розробки, які будуть корисні для викладачів закладів вищої освіти та практичних психологів.

За змістом, структурою, обсягом та оформленням дисертаційна робота відповідає встановленим вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії. Аналіз тексту дисертації, а також наукових публікацій Дзюнь Христини Богданівни дає підстави стверджувати, що дисертаційне дослідження виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності, а використані наукові ідеї, положення та результати інших авторів мають належні посилання на відповідні джерела.

6. Повнота викладу наукових положень, висновків і результатів дисертації в опублікованих працях.

Основні положення й результати дисертаційної роботи висвітлено у 9 публікаціях, зокрема: 4 статті у наукових фахових виданнях України категорії Б (3 з яких – одноосібні), 1 – у колективній монографії, 1 – у методичному посібнику, 3 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій. Публікації достатньою мірою репрезентують теоретичні засади, емпіричні результати та практичні напрацювання, представлені в дисертації.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом участі Дзюнь Христини Богданівни у міжнародних, всеукраїнських і регіональних науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах та інших наукових заходах.

7. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Дзюнь Христини Богданівни, його актуальність, наукову новизну, теоретичну обґрунтованість, емпіричну доказовість і практичне значення, вважаємо за доцільне зазначити окремі положення, які можуть бути предметом подальшого наукового обговорення:

1. У дисертаційній роботі ґрунтовно розкрито роль феномена резильєнтності студентської молоді щодо подолання стресу та складних життєвих обставин. Варто було б більш детально проаналізувати роль резильєнтності у забезпеченні посттравматичного зростання особистості.

2. Розроблена дисертанткою психологічна модель розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах є цілісною, логічною та обґрунтованою. Водночас потребує уточнення питання взаємозв'язку між її структурними компонентами, зокрема, як вони взаємодіють між собою на різних етапах переживання студентами складних життєвих обставин.

3. У роботі визначено та обґрунтовано психологічні умови розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах, серед яких розвиток у студентів емоційного інтелекту. У зв'язку з цим, доцільним видається більш поглиблене висвітлення особливостей взаємозв'язку резильєнтності та емоційного інтелекту студентів, які перебувають під впливом тривалих стресогенних чинників.

4. Розроблена та апробована дисертанткою програма розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах має вагоме практичне значення. Разом із тим, перспективним напрямом подальших наукових досліджень могло б стати вивчення динаміки розвитку резильєнтності та стійкості отриманих позитивних змін її показників у студентів в умовах воєнного та післявоєнного періоду.

Висловлені зауваження та побажання мають рекомендаційний характер та не знижують загальної високої оцінки дисертаційної роботи.

8. Загальний висновок.

Дисертаційна робота Дзюнь Христини Богданівни «Психологічні умови розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичну та практичну значущість, а отримані результати є важливими для розвитку сучасної психологічної науки і практики та в сукупності розв'язують актуальне наукове завдання щодо визначення психологічних умов розвитку резильєнтності студентської молоді в складних життєвих обставинах.

Дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (із змінами) «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами), а її авторка Дзюнь Христина Богданівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри практичної психології
Львівського державного університету
внутрішніх справ

Євген КАРПЕНКО